

ÖZEL HUKUK

HUKUKDA MÜDDET ÇEŞİTLERİ.

Prof. Dr. Şakir BERKİ

§. 1 — Giriş. §. 2 — Müddet çeşitleri : I — Sukutu hak müddeti. II— Mürurzaman müddeti : 1— İskatî mürurzaman. 2— İktisabî mürurzaman ve bunlar arasındaki farklar. III— Sukutu hak ve mürurzaman müddetlerinden olmayan sair müddetler. IV— Müddetlerin başlaması ve son bulması.

§. 1— Giriş.

Gerek amme, gerek özel Hukuk kollarında olsun, müddetler (Mehil) üç gurupda toplanır: Sukutu hak (Hakkı düşüren) müddet; Mürurzaman müddetleri; Ne mürurzamana ne sukutu hak müddetine dahil olabilen müddetler. Sukutu hak müddeti, kanunlar veya hâkim yahut sair yetkili bir makam tarafından kat'î olarak verilmiş olan muayyen zamandır ki bu zaman içinde bir hak kullanılmamış olduğu takdirde, ortadan kalkar. Demekki, bu müddetin geçmesi, hakkın cevherine tesir ediyor, onun mevcudiyetini ref eyliyor. Etüdün metninde görüleceği üzere, böyle bir hakkın düşmesi için, bu müddetin geçmesinden sonra kanunun tanımış olduğu bir müddetten faydalanabilmek icab eder ki, Türk usul kanunu «Eski hale getirme» adı altında böyle bir müddeti bazı şartlarla kabul etmiştir. İleride görüleceği üzere, bu müddet dahi sukutu hak müddeti olduğundan, mücbir sebeplerle geçirilmiş olması halinde eski hale getirme müessesesinden tekrar faydalanmak icab eder. Kayde şâyandır ki, bazen kanun mahkemeye kanunen verilmiş olan bir müddeti muhik sebepler yüzünden uzatmak selâhiyeti verir. İlerde temas olunacağı üzere, Medenî kanunun mirasın reddi için

kabul etmiş olduğu üç aylık müddet bahsinde hâkime verdiği uzatma yetkisi bu zümredendir. Bu gibi hallerde hali sabıka irca (eski hale getirme) müessesesinden faydalanma imkânı olup olmadığı meselesine temas edilecektir.

Mürurzaman müddetleri de iki bakımdan incelenmek lâzımdır; zira biri iskatî, diğeri iktisabî olmak üzere kabul edilmiş olan mürurzaman müddetleri gördükleri rolün ayrılığı hasebiyle aynı kaidelere tâbi değildirler. Gayrimenkullerde ve menkullerde câri olan mürurzaman müddetleri dahi daima müşterek esaslarla idare edilmez.

İskatî mürurzaman müddetinin geçmiş olmasıyla, bir alacak hakkı yalnız Devlet tarafından tahsil edilebilmek garantisini zâyi eder, fakat müddetin geçmiş olması, sukutu hak müddetindekinin aksine olarak, bizatihi hakkın, alacağın sakıt olması neticesini doğurmaz. Mamafih, mahsus bahsinde kayd edileceği üzere, iskatî mürurzaman def'inde bulunmadıkça, bu mürurzaman müddetinin geçmiş olmasına rağmen, alacak müeyyideden mahrum olmaz; zira böyle bir def'i yokluğunda mahkeme, mürurzamanın hulûl etmiş olmasına rağmen alacağın tahsiline hükmetmekle mükelleftir; Bu mükellefiyet iskatî mürurzaman ile sukutu hak arasındaki farklardan birini teşkil eden, ve mahkemenin sukutu hak müddetini kendiliğinden nazara almaya mecbur olmasına rağmen, iskatî mürurzamanı re'sen (kendiliğinden) nazara alarak hükmetmek yetkisine sahip olmadığı şeklinde ifade olunan farkın neticesidir.

İktisabî mürurzaman müddetleri, iskatî mürurzaman müddetlerinden gerek süre, gerek tâbi oldukları bazı esaslar ve başlangıçları itibariyle farklıdır. Bu farklara ileride özlü olarak temas olunacaktır. Meselâ, iskatî mürurzamanda tatbik edilmekte olan munzam müddet, menkul ve gayrimenkullerin iktisabıyla ilgili mürurzaman bahsinde tatbik olunamaz. Keza, iskatî mürurzaman alacağın muaccel hale gelmesi anında ceryana başladığı halde, iktisabî mürurzamanın her çeşidi, menkul veya gayri menkulde zilyedliğin tahakkuk ettiği anda ceryana başlar. Bundan başka, ileride görüleceği üzere, iskatî mürurzamanın kat'ına ve tâtiline dair olan her sebep, iktisabî mürurzamanda kabili tatbik değildir.

Umumiyetle hukukda ve Medenî kanunda bazı müddetler daha vardır ki, sukutu hak müddetinden olmadığı gibi, mürurzaman müddetlerinden de addolunamaz. Kanunlar, bu gibi müddetleri muhtelif mülâhazalarla kabul etmişlerdir ki, bunları ileride bu müd-

detleri gaye itibariyle taksime tâbi tutarken göreceğiz. Söz konusu müddetler mahiyet ve gaye itibariyle sukutu hak ve mürurzaman müddetlerinden olmadıklarından, sukutu hak ve mürurzaman müddetlerinin tâbi olduğu esaslar bunlar hakkında kıyas yolu ile tatbik edilemez. Meselâ, ölüm vâkıalarının bildirilmesi için kabul edilmiş olan müddet içinde, bu vâkıalar bildirilmemiş olsa bile, tekrar bir müddet verilmesine hacet olmadığı gibi, bir şahıs mahkemeye müracaat edip ölümü mücbir sebebler dolayısıyla müddeti içinde bildirememiş olduğundan bahisle müddetin uzatılmasını istese, mezkûr müddet uzatılmaz, ve mürurzamanı tatil eden veya kat eyleyen sebeblerle de durup, kesilemez.

Hangi Hukuk koluna bakılırsa bakılsın orada geçen müddetler bu sayılan üç müddetten birine dahildir. Bu itibarlardır ki, makale başlığını, «Medenî Kanunda müddetler» şeklinde değil, «Hukukda müddet çeşitleri» tarzında seçmeyi uygun bulduk.

Etüdün sonunda bütün bu müddetlerin başlangıcı ve sona ermesiyle ilgili bir paragrafa yer vermiş olmamızın sebebi, müddet bahsinde bu meselenin tatbikî öneminin âşikâr bulunmuşundadır.

Ş. II— Müddet çeşitleri.

Hukukda ve Medenî kanunda Girişde sayılan üç çeşit müddet mevcuttur. Her bir çeşidini ana hatlarıyla ve aralarındaki en önemli farkları da kayd etmek suretiyle belirtmeye çalıştıktan sonra, başlangıç ve son bulma anları ile alâkalı esasların tetkikine geçilecektir.

I — Sukutu hak müddeti.

1. Tarifi ve tâyini.

Geniş manasiyle, hukukda bir hakkın kullanılması için kanun veya mahkeme tarafından kat'iyetle verilmiş olan müddettir ki, hak kullanılmaksızın geçirilmiş olduğu takdirde, hakkın mevcudiyeti son bulur.

Bir hakkın sukutu hak müddeti olup olmadığını tâyin etmek için, her şeyden evvel bu müddeti veren maddenin lafız veya ruhuna, yani delâletine, kanun vâzının müddeti verirken kullanmış olduğu ibarelere bakmak lâzımdır. Bazen kanun, müddetin sukutu hak müddeti olduğunu sarahatle ifade eder, ve meselâ işbu müddet geçtikden sonra hak sakıt olur, hakkın kullanılmasına im-

kân yoktur.» şeklinde ifade kullanır. Böyle bir ifadeden, müddetin sukutu hak müddeti olduğu anlaşılır. Bazen de delâlet suretiyle aynı neticeye varılır; meselâ kanun «hak bu müddet hulûlünden evvel kullanılmak lâzımdır»; «hakkın bu müddet içinde kullanılması zarurîdir» gibi beyanlarda bulunmuş ise, bu kabil beyanlardan müddetin hak düşüren müddet olduğu anlaşılır. Kanun vâzı bazen bir müddetin sarahaten veya zımnen sukutu hak müddetinden veya sair müddetlerden olduğuna temas eylemiş olabilir. Bu takdirde müddetin hangi müddetden olduğunu tâyin için, bu müddet içinde kullanılacak olan hakkın mahiyetine bakmak icab eder: Eğer hak Usul veya İcra İflâs hukuku ile ilgili ise, adaletde sür'at prensibi nazara alınarak müddetin sukutu hak müddeti olduğuna ekseriya hüküm etmek icab eder. Eğer müddet, bir alacağın mahkemeden istihsaline müteallik ise, o müddet mürurzaman müddetidir. Müddet, kanunî bir mükellefiyetin ifası için ihdas olunmuş ise, bu müddet ne sukutu hak, ne mürurzaman müddetidir. Meselâ doğum hâdiselerinin Nüfusa bildirilmesi için konulan müddet böyledir. Müddetin hukukî bir muamelenin mahkemede tekevvünü için tedbir olarak, ihtiyat icabından ihdas edilmiş bulunduğu hallerde de hüküm böyledir. Meselâ, gaiplik kararı vermeden evvel, bir senelik ilân müddetinde olduğu gibi. Medenî bir ceza süresi mahiyetinde olan müddetler de ne sukutu hak, ne mürurzaman müddetidir : Boşanmada kabahatli tarafa evlenememesi için tahmil edilen müddet de bu zümredendir. Müddet, bir vâkıanın veya hukukî durumun tesbiti için kabul olunmuş ise, sukutu hak müddetinden değildir: Meselâ iddet müddeti böyledir. Müddetin bu ve buna benzer haller için verilmiş olması nazardan kaçırılmamak şartıyla, bir müddetin sukutu hak müddetimi yoksa mürurzaman müddetimi olduğunu tâyinde, mehilin uzunluk kısalığı da yardımcı bir kıstas teşkil debilir. Diğer bir kaide şudur ki, müddet, bir şahsın menkul veya gayrimenkulü veya mülkiyetden gayrı bir hakkı iktisabiyle alâkalı ise, sukutu hak müddeti olarak nazara alınamaz. Bu gibi hallerde kazandırıcı (iktisabî) mürurzaman müddeti düşünülmeğe lâzımdır.

2. Sukutu hak müddetinin hususiyeti.

Sukutu hak müddeti, mürurzaman ve diğer müddetlere nazaran hususiyetler gösterir ki, aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1) Sukutu hak müddeti amme intizamındandır. Binaenaleyh, hâkim tarafınadn re'sen nazara alınır: Mahkemeler ve sair makamlar bu müddeti kendiliklerinden nazara almaya mecbur-

durlar. Sukutu hak müddetinin geçmiş olduğuna şahid olan ilgili makamlar, alâkalıya aynı hakkı kullanmak için kendiliklerinden bir müddet vermek selâhiyetine sahip değildirlen. (1) Temyiz müddetlerinin, veya Devlet Şûrasına davâ ikame etmek müddeti olan 90 günlük müddetin geçirilmiş olması halinde, artık temyiz hakkı sakıt olmuş olacağı gibi (2) Devlet Şûrasına davâ açmak hakkı da düşmüş, ortadan kalkmış olur. Karşı taraf muvafakat etse bile hüküm böyledir. Zira amme intizamı ile ilgili olan müddetler tarafların rızaları veya karşı tarafın muvafakatı ile uzatılamaz.

2) Mahkemeler Sukutu hak müddetinin geçmiş olması ile sakıt olmuş bir hakkı ihya iktidarına sahip değildirlen. Kanunlarda bu yolda sarahat olmadıkça hüküm daima böyledir. Mevzuat mahkemelere bu yetkiyi iki şekilde vermiştir :

a) Mücbir sebebler dolayısıyla mahkemenin müddeti münasip gördüğü kadar uzatabileceği kanunlarda tasrih edilmiş ise, mahkeme kanunun bu serahati veçhile bir sukutu hak müddetini kendi takdirine göre uzatabilir. Meselâ mirası red müddeti sukutu hak müddetidir. Zira, bu müddet geçtikten sonra miras red edilemez; bu müddet içinde vâki sükût mirasın bilâkaydü şart kabulü manasınadır. Fakat Medenî kanunun 555 inci maddesi hâkime bu yetkiyi sarîh şekilde vermiş olduğundan, hâkim üç aylık red müddeti geçmiş olduğundan sakıt olan mirası red hakkını ihya için karar verebilir.

b) Usul kanunu usule müteallik sukutu hak müddetlerinin mücbir sebeble geçirilmiş olması halinde «Eski hale getirme» müessesesinden istifade suretiyle yeni bir müddetten faydalanmak imkânını kabul etmiştir. (3)

İşte mahkemeler ancak bu iki halde, geçmiş olan sukutu hak müddetine rağmen ikinci bir müddet vererek hakkın sakıt olmasına yardımcı olabilirler. Bu haller haricinde aynı gayeyi temin etmek üzere kendiliklerinden müddet veremezler. Mahkemelerin bir davâda bazen kendiliklerinden ikinci bir mehil verme selâhiyetleri, bu meseleye istisna teşkil etmez. Zira, bu yetkiyi ilk vermiş oldukları mehil kat'î olmadığı hallerde kullanırlar. İlk verdikleri mehil kat'î olsa, sukutu hak müddetinden olur, ve artık bu mehili ikinci bir mehil ile kendiliklerinden uzata-

(1) Kanunun yetki tanıdığı haller bittabi müstesnadır : H. M. Usulü K. Md: 159; Medenî Kanun Md : 555; İsviçre M. K. Md : 576.

(2) Türk Hukuk Muhakemeleri Usulü K. Md : 432, 437.

(3) H. M. Usulü K. Md : 166-174.

mayıp, ancak hali sabıka irca kanaliyle uzatmaları mümkün olurdu. (4) Mahkemelerin verdikleri ikinci mehiller, kararda kat'î oldukları belirtilmese bile kat'î mehillerdendir; binnetice, mahkeme bu mehili uzatamayacağı gibi, üçüncü bir mehil de veremez. Ancak, kat'î mehil olması itibariyle, hali sâbıka irca sebebi mevcut ise, işbu müesseseden faydalanma mümkündür. Mahkeme, eski hale getirme talebi üzerine verilecek olan mehilin üçüncü bir mehil olduğunu nazara alarak, alâkalının bu müesseseden faydalanmasına manî olamaz.

Sukut Hak müddetinin diğer özelliklerini kayd etmeden evvel bu bahis, yeri olduğundan, bir meseleye temas zarurîdir: Hali sâbıka irca talebi ile verilmiş olan müddet de mücbir sebeple geçirilmiş olsa, ikinci bir hali sakıba irca talebi mesmû olurmu? Keza Usul kanunundaki eski hale getirme müessesesinin sair kanunlardaki ve bu arada medenî kanunlarda mevcut sukutu hak müddetlerinde de tatbiki mümkünmüdür?. Bu iki meseleyi ayrı ayrı tetkik icab eder :

a) Birinci meselenin halli, eski hale getirme talebi üzerine verilen müddetin mahiyetini tâyin ile alâkalıdır. Bu müddet hiç şüphesiz sukutu hak müddetidir. Usul kanununun 174 üncü maddesi aynı tarafın birden fazla hali sabıka icra talebinin kabul olunamayacağını beyan ediyor ise de sair kat'î mehillerin mücbir sebeple geçirilmesi halinde, müesseseden nasıl faydalanılıyorsa, bu müessese delâletiyle verilmiş olan müddetin de aynı sebeplerle geçirilmesi halinde aynı müesseseden tekrar faydalanmak imkân dahilinde olması icap ederdi. (5) Aksi fikre temayül, bizatihi hali sâbıka icra müessesesinin haklı ve makul gayesi ile kabili telif olmazdı. Nihayet, mücbir sebepler yüzünden bir hakkın, hele kaza ile alâkalı olup, amme intizamından addolunan bir selâhiyetin ve hakkın yok edilmesini tensip neticesini tevlit edecek olan öyle bir kanaat amme intizamına muhalif olacağından bizce kabule şâyan olmaz.

-
- (4) Mücbir sebeple faydalanılamayan sukutu hak müddeti ne kadar uzun veya kısa olursa olsun, eski hale getirme talebi üzerine her halde hakkın kullanılması için yeterli bir müddet verilmelidir. Usul kanununun mutlak sükûtle geçiştirmiş olduğu ihtilâf konusu bu mesele hakkında, Ankara Hukuk Fakültesinin merhum Sabri Şakir Ansay hatırasına çıkarmış olduğu Dergideki (Eski Hale getirme) adlı yazımıza bakınız; sa : 155; 156.
- (5) Bu itibarla zikri geçen yazıda Usul Kanununun aksini tasrih eden 174 üncü maddesine rağmen, mütevali eski hale getirme taleplerinin kabulü gerektiği fikrini savunmuş bulunuyoruz : a, g, makale, sa : 154, 155.

b) Her ne kadar eski hale getirme Usul kanununda yer almış ise de, gâye itibariyle bir hakkın mücbir sebep yüzünden zayi edilmesini önlemeye matuf bulunduğundan, yalnız usul ve onunla irtibatı sıkı olan İcrâ İflâs kanunlarındaki sukutu hak müddetlerinde değil, Medenî kanundaki sukutu hak müddetlerinde de kabili tatbik olmak icab eder. Kıyas, bu gibi mahiyetleri aynı meselelerde ihmal edilecek bir hukuk kaynağı değildir. Ancak Medenî kanunla sair kanunlarda mevcut sukutu hak müddetlerinin hulûlü halinde başka bir müddetin verilemeyeceği sarahaten musarrah ise, kıyasa imkân olmayacağı da münakaşaya mütehammil değildir.

İşaret etmek fuzulî değildir ki, mezkûr kıyas, mahiyetlerinin aynı olmaması hasebiyle, mürurzaman müddetleri ile, ne sukutu hak ne mürurzaman müddeti olmayan sair müddetler hakkında câiz olmaz.

3) Sukutu hak müddetinden feragat olunamaz.

Meselâ, fertle bir münasebete girişen İdare, bu fertle bir anlaşma yaparak ferdin 90 günlük müddet geçse bile İdare aleyhine davâ ikame etmesini kabul edeceğini taahhüt etse, işbu taahhüt hükümsüz olup, hiç bir netice tevhit etmez. Bu imkânsızlık sukutu hak müddetinin amme intizamından oluşundandır. Böyle bir mukavele olsa bile Devlet Şûrası 90 günlük müddetin geçmiş olduğunu re'sen nazara alarak davâyı red eder.

Hâlbuki iskatî mürurzamandan iptidaen feragat câiz olmayıp, bilâhare câizdir. Sukutu hak müddetinden feragat bilâkaydû şart, her hâlükârda câiz değildir. İskatî mürurzamandan bilâhare feragat, mürurzaman def'inde bulunmamakla vâki olabileceği gibi, mürurzaman def'i suretiyle alacak davâsının reddettirilmesinden sonra alacağın borçlu tarafından alacaklıya ödenmesi ile de mümkündür. (6)

(6) Mürurzamana uğramış bir borcun edası, aynı borcun edası sayılır; Fakat mürurzamana uğramış borcun sonradan tekrar kabul edilmesi ve verileceğinin mukavele olunması, mahiyet itibariyle, tecdidtir; ifa yerine geçen eda şeklinde tavsif olunamayacağı bedihîdir; zira bunda taahhüt yok, vaade hulûlünde muaccel hale gelmiş olan alacak yerine başka bir şeyin borçlu tarafından alacaklıya bilfiil edası mevzuubahistir. Eğer borçlu ile alacaklı arasında bilfarz 100 lira yerine iki dolma kalemin meselâ bir hafta sonra teslimine dair bir mukavele yapılmış olsa, bu ifa yerine geçen eda olmaz, tecdit olurdu.

4) Sukutu hak müddetleri alâkalıların rızaları ile tâdil olunamaz; yani kısaltılıp uzatılamaz. Halbuki bu imkân, mürurzaman müddetlerinde vardır. (7)

5) Sukut hak, iskatî mürurzaman mahiyetinde olmadığından, iskatî mürurzamanı kesen ve tâtile öğratan sebepleri sukutu hak müddetlerine kıyasen tatbiki imkân yoktur.

II — Mürurzaman müddeti.

Mürurzaman müddetini umumî bir tarifile ifade imkânsızdır. Zira, gayeleri ve tâbi oldukları esaslar ayrı olan iki çeşit mürurzaman mevcuttur. İskatî mürurzaman, İktisabî mürurzaman.

1. İskatî mürurzaman.

Münhasıran alacak hakkının dava yolu ile temini için kabul edilmiş olan mürurzamandır ki hakkı, yani alacağı iskat etmez, ancak alacağın Devlet otoritesi ile temini imkânını kaldırır. Binnetice alacak hakkındaki dâva hakkını kaldırır; bizatîhî alacağı kaldırmaz. Mamafih, mürurzaman def'i dermeyen edilmemiş ise, iskatî mürurzaman alacağın müeyyidesini, yani Devlet marifetiyle tahsili imkânını, binnetice davâya devam ve alacağı hüküm altına aldirmek hakkını yine yok etmez. Binnetice mürurzamana uğrayan bir alacak hakkında da, mürurzaman def'i dermeyen edilmemesi ihtimaline binaen, davâ açmak mümkündür. borçlu mürurzaman müddetini hesaplamakda zuhul eder veya eksik hesap eyleirse, defi de muhtemelen bulunulmaz. Bu ihtimal pek zayıf olmakla beraber gayrı mümkün değildir. *

İskatî mürurzamanla sukutu hak müddeti arasındaki farklara sukutu hak müddetinin özellikleri kayd edilirken kısmen temas edilmişti.

İskatî mürurzaman, alacak hakkını düşürmediğinden, borçlu alacağın mürurzamana uğradığını bilerek veya bilmeyerek borcu eda etse, bu, hukuken ve kanunen ifa hükmündedir; alacaklıdan eda olunan meblâğ istirdat olunamaz. Mürurzamana uğramamış olan bir alacağın edası ile mürurzamana oğramış olan bir borcun bu suretle ifası arasında şu fark vardır ki, normal ifade borçlu borcun

(7) Ş. Berki, Borçlar Hukuku «Umumî hükümler» 3. Tabı, Ankara, 1962, sa : 366.

teferruatını da, meselâ faizleri, cezaî şartı da edaya mecbur olduğu gibi, kısmî ademi ifada kanunen mecbur olduğu zarar ziyana mahkûmiyete de katlanır. Halbuki, mürurzamana uğramış olan bir borcun borçlu tarafından alacaklıya edası halinde, teferruat lâzimülifa hale gelmez, mürurzamana uğramış olmakla bunların edası da borçlunun ihtiyarına kalmıştır. Yani alacaklı, borçlunun mürurzamana uğramış olan alacağı ödemesi üzerine mahkemeye giderek faizleri de ödemesini isteyemez. Bundan başka, mürurzamana uğramış olan alacak borçlu tarafından kısmen eda olursa, alacaklı mütebakinin de ödenmesi icab eylediğini dermeyeran eylemez. Binnetice, mütebakinin ödenmemiş olması sebebiyle, normal ifada olduğu gibi, kısmen ademi ifanın tazminata müncer olan neticelerinden faydalanamaz.

İskatî mürurzaman müddetlerine dair ana prensipler Borçlar Kanununun 125-140 ncı maddelerinde derpiş olunmuştur.

Gerek Borçlar kanununda gerek, amme kanunları da dahil, sair kanunlarda, hakkında hususi bir mürurzaman kabul edilmiş olan bütün alacaklarda 10 senelik mürurzaman cereyan eder. (8) Meselâ Medenî Kanunun iade borcu ile ilgili maddeleri arasında iade davasının mürurzamanı tesbit olunmamıştır. Bu davâ hakkında Borçlar kanununun zikri geçen maddesi mucibince 10 senelik mürurzaman ceryan eder. (9) Keza vergi alacaklarında hususi bir zamanaşımı tâyin edilmemiş olsa idi, vergi borçları 10 senede mürurzamana uğrardı.

Etüd mevzuu mürurzamanı incelemek olmadığından, burada mürurzamanla ilgili sair hususlara temas olunamaz.

Kayd edilecek husus yalnız şudur : İskatî mürur zamana, sukutu hak müddetlerinde câri olan hali sabıka irca müessesesi tatbik edilemez. Bunun sebebi daha evvel kayd edilmişti. Esasen Borçlar kanunu alacaklının kusuru haricinde alacak mürurzamanın geçmiş olması halinde onu himaye için icab eden tedbiri almış ve bu maksadla 137 nci maddesinde «Munzam müddet» namıyla bir müddet kabul eylemiştir. (10)

(8) B. K. Md : 125.

(9) Bu hususda : bu dergide yayınlanmış olan (Miras davalarında mürurzaman ve defi) adlı makalemize bakınız.

(10) Bu müddet mahiyeti itibariyle mürurzaman müddeti olup sukutu hak müddeti olmadığından Mürurzamanın kesilmesi ve tatili sebeplerine tâbidir.

2. İktisabî mürurzaman.

Medenî kanununun 638 ve 639 uncu maddeleri ile 701 inci maddesi iktisabî mürurzamandan bahseder. Bu mürurzaman ikidir: Gayrimenkuller için kabul edilen, menkullerin iktisabına dair olan.

İktisabî mürurzaman, iskat'nin hilâfına olarak alacak hakkındaki davayı düşürerek o alacağın tahsil edilebilme imkânına son vermez, bilâkis bir hak ihdas eder, menkul veya gayrimenkulün iktisabına mahal verir.

İskatî mürurzamanla iktisabî mürurzaman arasındaki bazı farklar da şunlardır :

1) İskatî mürurzaman müddetleri, iktisabî mürurzaman müddetlerinden daha uzundur. Zira, Medenî kanunda iktisabî mürurzaman müddeti azamî 20 sene olduğu halde, iskatî mürurzaman müddeti 30 senedir. Suiniyetli davalıya karşı açılacak olan miras sebebi ile istihkak davası ile ölüme bağlı tasarrufların iptali davasında kabul edilmiş olan 30 senelik mürurzaman müddetleri buna misaldir. Filhakika bu davalar, kanunî alacak haklarına müteallik olduklarından iskatî mürurzaman müddetlerindedir.

2) İskatî mürurzaman müddetleri, alacağın muaccel hale geldiği andan itibaren cereyana başlar; iktisabî mürurzaman müddetleri, menkul veya gayrimenkulde zilyedlik tarihinden itibaren işlerler.

3) İskatî mürurzamanın kat'ı ve tatili için kabul edilmiş olan sebeplerin hepsi iktisabî mürurzaman müddetlerine tatbik olunamaz. Meselâ davâ açmak imkânının bulunmayışı, kısmî tediye ilh. gibi sebepler iktisabî mürurzamanın durma veya kesilme sebepleri olamaz.

III — Sukutu hak ve, mürurzaman müddetinden olmayan müddetler.

Mevzuatda ve Medenî kanunda bazı müddetler vardır ki, ne sukutu hak ne mürurzaman müddetlerindedir. Bu müddetlerin kabul edilme sebepleri de diğerlerine nazaran ayrıdır. Bu çeşit müddetlere dair bilgiyi özlü olarak vermeye çalışıyoruz :

1) Kanun vâzın bu müddetlerden bazılarını, kanunî bir vazifenin ifası için kabul etmiştir. Meselâ ölüm ve doğum vâkıa-

larının ihbarı için kabul edilmiş olan müddetler (11) bu kabildendir. Bu müddetlerin sukutu hak müddeti ile ilgisi olmadığına işaret edilmişti: Filhakika, bu müddetler geçmekle ne bir hak düşer, ne de mücbir sebeble kaçırılmış iseler eski hale getirmeden bilistifade yeni bir müddet verilir; bu müddetler uzatılmaz da .

2) Kanun vâzı bazı müddetleri medenî ceza için kabul etmiştir. Boşanmada kabahatli olan tarafın muayyen bir müddet evlenememesi hakkında mahkemece verilen ve azâmi haddi kanun tarafından tâyin edilmiş olan müddetler böyledir. (12)

3) Bazı müddetleri kanun, hukukî bir durumun rahatlıkla tesbiti imkânına sahip olmak için ihdas etmiştir. İddet müddeti bu zümreye dahildir. (13)

4) Bazı müddetler hukukî bir muamelenin mahkeme marifetiyle emin bir suretle tekemmül ettirilmesini temin maksadıyla ihtiyaten kabul edilmiştir: Gaiplik kararı verilmeden evvel kabul edilen ilân müddeti, (14) Fevkalâde iktisabî mürurzamanda, Medenî kanunun tâdili ile ilâve edilen üç aylık müddet bu zümredendir. Bu müddetlere hâkim riayet etmekle mükelleftir.

Görülüyor ki sukutu hak ve mürurzaman müddetlerinden olmayan müddetleri kanun muhtelif mülâhaza ve sebeplerle kabul etmiştir.

Nihayet Türk hukukunda münhasıran icra İflâs kanunundaki müddetlerle alâkalı bazı maddelerin mevcudiyetini da kayd etmek lâzımdır. Bu müddetler Usul kanunundaki, Medenî kanundaki ve Borçlar Kanunu ile sair hususî kanunlardaki müddetlere tatbik olunmaz.

§. 3 — Müddetlerin başlangıcı.

1. Sukutu hak müddetleri, hakkın kullanılması imkân dahiline girdiği andan itibaren cerayana başlar. Meselâ Devlet Şûrasına müracaat için 90 günlük müddet, yetkili makamın ilgiliye muhalefetini resmen bildirdiği günün ertesi günü ceryana başlamak lâzımdır. Zira mehillerin hesabına dair olan genel prensipler, ve binnetice ilk günün hesab olunmaması sukutu hak müddetlerin-

(11) Türk M. K. Md : 39, 41; İsviçre M. K. Md : 46, 48.

(12) Türk. M. K. Md : 142; İsviçre M. K. Md : 150.

(13) Türk. M. K. Md : 95; İsviçre M. K. Md : 103.

(14) Türk M. K. Md : 32/2; İsviçre M. K. Md : 36/3

de de kabili tatbiktir. Temyize müracaat için kabul edilmiş olan 15 ve 8 günlük müddetler, ilâmin ilgililere tebliğ veya tefhimi gününü tâkip eden günden itibaren ceryan eder.

Medenî Kanunda da kanun vâzı sukutu hak müddetlerinin başlangıcını ekseriya sarahatle tâyin etmektedir. Meselâ, tanımaya itiraz üç ay içinde yapılır ve bu müddet itiraz sebebine ittıla gününden itibaren başlar. (15)

2. Mürurzaman müddetlerinin ceryana başladığı an.

A— İskatî mürurzaman müddetleri, kanunlarda başka türlü kabul edilmiş olmadıkça, Borçlar kanununun bu hususla ilgili maddesi (16) mucibince, alacağın muaccel olduğu anda ceryana başlar; muacceliyet bir ecel tâyini suretiyle vâki olmuyorsa, borçluya yapılacak ihbar ile başlar; tâlikî şarta bağlı alacaklarda, muacceliyet, tâlikî şartın doğduğu anda değil, yine ihbar ile başlamak lâzımdır. Zira, zannımızca, şartın tahakkuk ettiği an, hılâfî kararlaştırılmış olmadıkça alacağın doğduğu an olup, müacceliyet anı addedilemez. Talikî şarta bağlı bir akitde muacceliyet anı şartın doğduğu gün olarak veya şartın tahakkukundan sonraki bir gün olarak tesbit edilmiş ise, ihbar lâzım gelmez; birinci halde şartın tahakkuk ettiği an aynı zamanda muacceliyet tarihi olduğundan o gün; ikinci halde, tesbit olunan gün, tâlikî şarta bağlı olup, şartın tahakkuku ile doğmuş olan alacak hakkındaki iskatî mürurzamanın başlangıcıdır. Mamafih, Borçlar kanunu (17) alacağın muacceliyet kesb ettiği günün mürurzaman müddetinden sayılamayacağını beyan etmektedir. Şu hale göre, iskatî mürurzamanın alacağın muacceliyet kesbettiği günü tâkip eden gün başlayacağı ifade olunmalı idi. Yani bu madde iskatî mürurzamanın alacağın muaccel olduğu an başlayacağını beyan eden kaideyi (Md: 128) ref etmektedir. Keza 130 uncu madde mürurzaman müddetine son günün dahil olacağı ve Borçların ifası bahsindeki müddetlerle ilgili esasların mürurzaman bahsinde de tatbik olunacağını kayd etmektedir.

Türk Borçlar Kanunundan başka kanunlar tarafından kabul edilmiş olan iskatî mürurzaman müddetlerinin başlangıç ve sonu bu kanunlarda gösterilmemiş ise, Borçlar kanununun bu hususta dêrpiş etmiş olduğu kaideler tatbik olunur.

(15) Türk M. K. Md : 293/1-294; İsviçre M. K. Md : 305, 306.

(16) B. K. Md ; 128.

(17) B. K. Md : 130; İsviçre B. K. Md : 132.

B— İktisabî mürurzamanda müddet, mürurzaman menkule (18) veya gayrimenkule müteallik olsun (19), şeyde zilyedliğin bilfiil başladığı gün işlemeye başlaması lâzımdır. Ertesi günden hesap, zannımızca zilyed aleyhine olur. Yani iskatî mürurzamanda alacağın muaccel olduğu günü tâkip eden günün mürurzamana mebde teşkil etmesi, iktisabî mürurzamana kıyasen tatbik edilmemek icab eder.

Kanunda temas edilmemiş olmakla beraber, 10 senelik alelade iktisabî mürurzaman, gayrimenkulün zilyed namına tapuya kayd edildiği günden itibaren ceryana başlamak lâzımdır.

C — Sair müddetlerin başlangıç anı

Bu müddetlerin başlangıcı için müşterek kaide yoktur. Her müddetin başlangıcını ayrı ayrı incelemek, ve mahiyetlerini nazara alınarak tâyin etmek zarurîdir :

a) Ayrılık müddeti, ayrılık kararının kesinleştiği tarihten itibaren ceryana başlar; evlenememek için mahkemece hükümlenilen müddet de hükmün kesinleştiği günden itibaren işler.

b) İddet müddeti, evliliğin zevali tarihinden başlar. Evlilik ölüm ile zeval bulmuşsa, bu tarihten; mutlak veya nisbî butlan veya boşanma kararı ile son bulmuşsa, bu kararların kesinleştiği tarih nazara alınır.

D — Gâipliğe hüküm için bir senelik intizar müddeti ilân tarihinden itibaren ceryan eder; ölüm ve doğum hâdiselerinin ihbarı için konulmuş olan müddetler, bu hâdiselere ittila tarihinden itibaren hesap olunur.

Hülâsa sukutu hak ve mürurzaman müddetlerine dahil olmayan sair bütün müddetler ayrı ayrı nazara alınarak ceryan tarihleri ona göre incelenir.

Müddetlerin başlangıcı ve sonu kanunla veya akdi olarak tâyin edilmemiş ise, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun bu husustaki esasları ile tâyin olunurlar. (20)

(18) Türk M. K. Md : 701; İsviçre M. K. Md : 728.

(19) Türk M. K. Md : 639; İsviçre M. K. Md : 662

(20) H. M. Usulü Kanunu, Md : 159-165.

(Etüdün Fransızca özeti)

DÉLAIS EN DROIT.

Il existe trois sortes de délai: Délai de déchéance; délai de prescription et les délais qui ne sont ni du délai de déchéance ni de celui de prescription.

§. 1 — Délai de déchéance.

C'est le délai dans lequel un droit doit être exercé; sinon il perd son existence, et par conséquent, il ne peut pas être exercé encore une fois. Mais si l'exercice du droit n'a pas pu avoir lieu par des forces majeures, l'intéressé peut jouir d'un autre délais en vertu de l'article du code de procédure civile. Ce deuxième délai est également un délai de déchéance; il est donc possible d'en jouir d'un troisième si le deuxième s'est expiré par des forces majeures.

Le délai de déchéance se caractérise par les points suivants :

1) Il est d'ordre public; le juge est donc tenu de le prendre en considération d'office. Tandis que le délai de prescription résolutoire doit être invoqué; sinon le tribunal est obligé de se prononcer en faveur du créancier dont la créance s'est prescrite.

2) On ne peut pas renoncer à ce délai soit par avance, soit après qu'il s'est écoulé; tandis qu'il est possible de renoncer à la prescription extinctive après qu'elle s'est expirée. (1)

3) Le délai de déchéance ne peut être modifié, ni par le juge, ni par les intéressés. Le délai de la prescription extinctive peut l'être à l'exception cependant des durées des prescriptions mentionnées, dans les articles 125-140 du code des obligations turc. (2)

Pour savoir si un délai est le délai de déchéance, il faut examiner les termes employés par le législateur; S'il existe à ce sujet un silence, il faut tenir compte de la nature du droit pour lequel le délai a été accordé. Les délais dans le code de procédure civile sont en générale du délai de déchéance. Le premier délai donné par tribunaux sans préciser leur caractère définitif, ne sont pas du

(1) Voir à ce sujet : Şakir Berki, Droit des obligations (en langue turque) «Dispositions générales», Ankara, 3ème Ed, 1962, page : 366.

(2) L'Art. 127-141 du code des obligations suisse.

délai de déchéance; mais le deuxième délai accordé par les tribunaux pour l'exercice d'un même droit est un délai de déchéance.

§. 2 — Délai de prescription.

Il en existe dans le code civil (3) deux sortes : Le délai propre à la prescription résolutoire et le délai relatif à la prescription acquisitive.

I— Le délai de la prescription résolutoire est celui dans lequel une créance conserve sa garantie, sa sanction d'être suivie par les autorités compétentes de l'Etat. Si ce délai s'est écoulé, la créance ne perd pas son existence, mais seulement la garantie en question. L'expiration de ce délai n'enlève même pas au créancier le droit de recourir au tribunal; et les tribunaux sont obligés de se prononcer en faveur du réancier si le débiteur n'invoque pas l'exception de prescription.

La nature du délai de déchéance n'étant pas identique à celle du délai de la prescription résolutoire, les causes qui donnent lieu à la suspension et à l'interruption de ce dernier ne s'appliquent pas à l'égard du premier. Pour la même raison le délai supplémentaire prévu dans l'art. 137 du code des obligations turc (4) n'a également aucun lien avec le délai de la déchéance.

II— Le délai de la prescription acquisitive.

A la différence de la prescription résolutoire, celle acquisitive fait acquérir au posseseseur la propriété d'une chose mobilière ou immobilière. Le délai de la prescription servant à l'acquisition des choses mobilières est de cinq ans (5). Il existe deux sortes de prescription acquisitive relative aux immeubles: l'une est celle ordinaire qui est soumise à un délai de 10 ans (6); l'autre est celle dite extraordinaire qui se prescrit par 20 ans. (7)

Les différences entre la prescription résolutoire et celle acquisitive sont les suivantes :

(3) L'Art. 125-141; 638 639; 701. du code civil turc; Les articles 127-141; 661, 662; 728. du code civil suisse.

(4) L'Art. 139 du code des obligations suisse.

(5) L'Art. 701 du code civil turc; l'Art. 728 du code civil suisse.

(6) L'Art. 638 du code civil turc; L'Art. 661 du code civil suisse.

(7) L'Art. 639 du code civil turc; L'Art. 662 du code civil suisse.

1) La prescription résolutoire est admise pour la protection des créances et la prescription acquisitive afin d'établir au profit des personnes le droit de propriété sur des choses appartenant à d'autres personnes ou sur les immeubles inscrits au registre foncier et dont le propriétaire est inconnu.

2) Les délais de la prescription résolutoire sont plus longues que ceux de la prescription acquisitive. L'action en pétition d'hérédité et celle en annulation des dispositions pour causes de mort contre défendeur de mauvaise foi, se prescrivent par 30 ans. (8) Tandis que et comme nous l'avons déjà signalé, le délai de la prescription acquisitive le plus long consiste dans les 20 ans.

3) Malgré une disposition dans l'art. 701 du code civil turc (9), les règles relatives à la prescription extinctive ne sont pas toutes applicables en matière de prescription acquisitive. Le délai supplémentaire par exemple, ne s'applique pas à la prescription acquisitive, car le possesseur acquiert le droit de propriété sur la chose, dès que la durée de possession s'est réalisée; Il n'existe pas un danger pour le possesseur de perdre son droit de propriété sur la chose immobilière ou mobilière à cause de l'expiration d'une durée de prescription ou de déchéance. D'autre part, le possesseur d'un immeuble qui fait partie de ceux cités dans l'article 639 du code civil turc (10) conserve son droit de s'adresser au tribunal pour faire inscrire son droit de propriété au registre foncier sans être soumis à aucun délai. Le délai supplémentaire que la loi a accordé au créancier en matière de prescription résolutoire dans le souci de le protéger dans le cas où il perdrait sa créance en raison de l'expiration de la prescription à cause d'une action prématurément intentée ou intentée devant un tribunal incompétent, ne peut donc être applicable dans le même souci en matière de prescription acquisitive.

§. III — Délais qui ne sont ni du délai de déchéance ni de celui de prescription.

On peut constater soit en droit public, soit en droit privé, en conséquence, dans des codes civils, certains délais que le

(8) L'Art. 501, 579. du code civil turc; l'Art. 521, 600 du code civil suisse. Voir à ce sujet notre étude intitulée «Prescription et exception dans les actions héréditaires», parue dans la présente Revue.

(9) L'Art 701/2 du c. c. turc; L'Art 728/3 du c. civ. suisse.

(10) L'Art. 662 du code civil suisse.

législateur ont admis dans des buts différents : Le délai d'attente, le délai durant lequel les conjoints ou l'un d'eux seulement ne peut se remarier; la durée de la séparation de corps; les délais fixés pour annoncer aux autorités les faits des naissances et des décès (11) et le délai qui doit être respecté par le juge avant de rendre la déclaration d'absence (12) en constituent quelques exemples. Tous ces délais ne sont soumis ni aux règles relatives au délai de déchéance, ni à celles propres au délai de prescription.

§. IV — Moment où les délais commencent à courir.

I — Le délai de déchéance commence à courir dès le moment indiqué par la loi (13). Si la loi ne l'indique pas il doit commencer à partir du moment où le droit a pris naissance.

II— Le délai de prescription.

1. Le délai de la prescription résolutoire.

1. Le délai de la prescription résolutoire commence à courir dès que la créance est devenue exigible. Mais le jour de l'exigibilité n'est pas pris en considération. (14) S'il n'existe pas un délai fixé pour l'exigibilité de la créance, la prescription commence à courir à partir du jour où la nécessité du payement a été averti. En matière des obligations conditionnelles, ce n'est pas le moment où la condition s'est réalisée qui constitue le début de la prescription. (15) Si une telle obligation se trouve soumise à un terme, la prescription commence à courir dès la fin de ce terme.

2. Les délais de la prescription acquisitive,

Les délais de la prescription acquisitive relative à l'acquisition d'une chose mobilière et à celle d'un immeuble prévu dans L'Art. 639 du code civil turc, commencent à courir dès que l'acquéreur est devenu possesseur de la chose.

Bien que le moment où le délai, de 10 ans, fixé pour la prescription acquisitive relative aux immeubles et dite la prescription

(11) L'Art. 39-41 du code civil turc; L'Art. 46, 48 du c. civ. suisse.

(12) L'Art. 32 du c. civ. turc; L'Art 36 du c. civ. suisse.

(13) Voir pour l'exemple, le texte en langue turque de l'étude.

(14) L'Art 130 du code civil turc; l'Art. 132 du code civil suisse.

(15) Voir à ce sujet, le texte en langue turque de l'étude.

ordinaire, n'ait pas été fixé par la loi, il doit être moment où l'immeuble a été inscrit au nom du possesseur. (16)

3. Les délais qui restent en dehors du délai de déchéance et de celui de prescription commenceront à courir, comme nous en avons donné des exemples dans le texte en langue turque de l'étude, dès le moment qui doit être déterminé selon la nature du but dans lequel ils ont été admis.

Si le début et la fin de ces délais ont été désignés par le législateur, on jugera sans doute suivant cette détermination légale.

Ajoutons pour terminer qu'en droit turc, il est certains délais qui s'appliquent seulement aux délais admis par la loi sur l'exécution forcée. (17) Ces délais ne sont applicables, même par voie d'analogie, ni à ceux qui figurent dans le code civil, ni à ceux admis par le code de procédure civile, ni encore aux délais prévus par le code des obligations.

Si le début et la fin des délais n'ont pas été déterminés par le législateur, ils le seront suivant les règles prévues par le code de procédure civile. (18)

Si le début et la fin des délais relatifs à la prescription résolutoire, admis par des lois autre que le code des obligations turc n'ont été déterminé ni légalement ni par contrat, ce sont les règles admises par ce code (19) qui serviront à les déterminer.

(16) La personne pour laquelle l'immeuble a été inscrit au registre foncier sans cause légitime, en est possesseur jusqu'à l'expiration du délai de 10 ans.

(17) L'Art. 51, 52, 53, 54, 55 de la dite loi.

(18) L'Art. 159-165 de la loi sur la procédure.

(19) L'Art 74-78 du code des obligations turc.